

Hanuliak, Václav; Hunka, Ján

Poklad mincí z Pustého hradu pri Zvolené

Archaeologia historica. 2000, vol. 25, iss. [1], pp. 359-[367]

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140386>

Access Date: 23. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

E.

HMOTNÁ KULTURA

Poklad mincí z Pustého hradu pri Zvolene

VÁCLAV HANULIAK – JÁN HUNKA

Archeologický výskum Pustého hradu nad Zvolenom patrí v súčasnosti k popredným výskumom na Slovensku čo do veľkosti, významu, záchrany a prezentácie kultúrnej pamiatky. Vo všeobecnosti hlavným kritériom tohto výskumu je sledovanie významnej historickej architektúry vo vzťahu k bezprostrednému i širokému zázemiu v rámci regiónu stredného Slovenska.

Veľká rozloha najstaršieho hradu v regióne prináša každoročne nové objavy doteraz nepoznanej architektúry, ktoré z chronologického i typologického hľadiska nám ozrejmujú obdobie počiatkov, vrcholu, stagnácie i zániku tohto feudálneho sídla.

Pri odkrývaní jednotlivých objektov hradu: obytných veží, brán, paláca, obrannej bašty, hradbového opevnenia a nádvorí, archeologický výskum získava i početné zastúpenie nálezov, ktoré dokumentujú všedný deň na stredovekom hrade, ale i dni vojnového stresu (Hanuliak 1999).

S určitosťou môžeme povedať, že mince čo do počtu, tvoria najmenšiu skupinu archeologických nálezov. Počas výskumu Pustého hradu v rokoch 1993 až 1998 boli zistené v priestoroch vežovej brány, obytnej veže II., v bašte veľkého opevnenia, ako i v areáli najmladšej časti, v tzv. Dončovom hrade, v jeho objektoch „Koniarne“, predbránia, cisterny a schodiskového priestoru (obr. 1).

Prevažná časť mincí z uvedených hradných častí vytvárajú akúsi samostatnú skupinu, svojím spôsobom výnimočnú. Z hľadiska časového horizontu podstatná časť týchto mincí je datovaná do poslednej štvrtiny 13. stor.

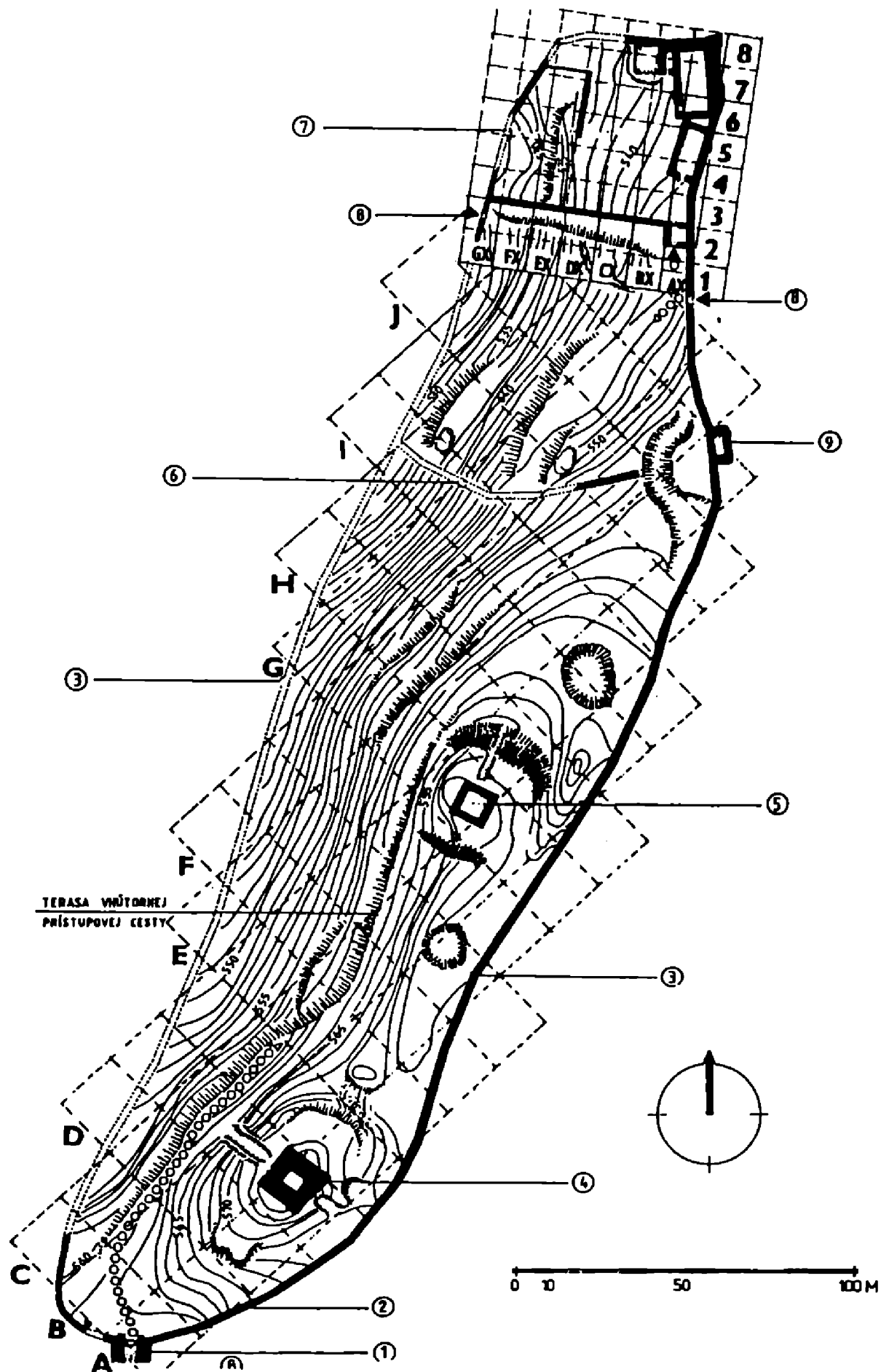
Najviac mincí, až 71 sa objavilo v jednopriestorovej miestnosti s rozmermi 17×7 m, nazvanej „Koniareň“, pristavanej k vonkajšiemu opevneniu hradu (obr. 3). Mince sa nachádzali voľne rozsypané na dne miestnosti, v hĺbke 117–132 cm, v juhozápadnom rohu, neďaleko od vstupu (sektor AX-4; AX-5). Poklad pozostával z 71 strieborných plieškov. Pôvodne asi boli zabalené v nejakom obale z organických látok (plátno, koža), tento sa ale nezachoval. Po chemickej konzervácii plieškov a ich odbornom vyhodnotení sa zistilo, že iba časť z nich – konkrétne 16 plieškov možno považovať za mince, ostatné boli nerazené mincové kotúčiky. Tieto kotúčiky mali byť polotovarom k výrobe mincí.

Aj vo výskumných sezónach v rokoch 1992, 1995, 1996 sa na Pustom hrade objavilo zopár nerazených strieborných kotúčikov (Nálezové správy J. Hunku z 7. 10. 1992, 29. 4. a 14. 10. 1996), preto sa nález pokladu v r. 1998 stal vítanou príležitosťou ku konfrontácii všetkého, dosiaľ nájdeného numizmatického materiálu. Tá priniesla zistenie, že poklad mincí a kotúčikov je jedným z najvýznamnejších historických a numizmatických dokladov k spoznaniu celospoločenskej situácie na hrade a v jeho najbližšom okolí, teda aj v meste Zvolen na prelome 13.–14. storočia.

Okrem mincí sa v miestnosti objavili tieto predmety: v hĺbke od 55 do 98 cm boli zbytky kostier koní, podkovy, ostrohy, strmene, nože, strelky a keramika, čo naznačuje, že sa jedná o horizont 15. stor. Pod uvedenými predmetmi bola sterilná vrstva a pod ňou vrstva s mincami, dnes datovaná do konca 13. stor.

1. Nálezy mincí v r. 1998

Numizmatické predmety objavené v r. 1998 v areáli hradu nemajú rovnaký charakter. Napr. v polohe „Rampa“ sa získali dva pliešky – uhorský denár Ondreja II. (1205–1235),

Obr. 1. Zvolen – Pustý hrad. Odkryté časti architektúr župného hradu v hornej polohe. Zamerail M. Bábik a Ing. arch. J. Matuščák.

typ Huszár (1979) č. 250 (jeho metrologické údaje pozri tab. 1/1), druhý je nerazený medený, hrubo postriebrený mincový kotúčik. V polohe „Hradba a Bašta veľkého opevnenia“ (obr. 2) sa našli ďalšie dva pliešky – nerazený strieborný kotúčik a uhorský denár Ladislava IV. (1272–1290), typ Huszár č. 378 (jeho metrologické údaje sú v tab. 1/15). Taký istý denár sa objavil aj v polohe „Dončov hrad, schodiskový priestor“ (jeho metrologické údaje sú v tab. 1/16).

Naproti tomu, v budove „Koniarne“ sa vyskytovali v podstate rovnaké typy mincí – denáre Ladislava IV., typ Huszár č. 378 (13 ks, obr. 4, ich základné metrologické údaje – tabuľka č. 1/2–14). V skratke treba podotknúť, že mali priemer od 11,0 mm po 11,09 mm, hmotnosť od 0,117 g po 0,299 g. Ich razba nie je príliš kvalitná, lebo veľké časti figúr sú nečitateľné. Mince majú hnedastošedé až šedé zafarbenie, to značí, že ich akosť striebra je tiež priemerná.

Iba v jedinom prípade sa v hĺbke 132 cm zaznamenala uhorská napodobenina viedenského fenigu Přemysla Ottakara II. (1251–1276), typ Koch (1994), č. B 178. Minca je uhorskou napodobeninou viedenských fenigov z týchto dôvodov: a) originálne fenigy majú približnú veľkosť 15 mm (Koch 1994, tab. 20/ B 178), nájdená minca iba 13 mm, b) hmotnosť originálov sa pohybuje v rozpätí od 0,65 g po 0,799 g (Koch 1983, s. 26, 28, 30), napodobenina má iba 0,321 g, c) podľa Kocha (1983), s. 33 by mali mať originály kvalitu striebra od 650 do 670/1000, napodobenina má zreteľné ružovkasté zafarbenie, takže určite nemá kvalitu predpísanú pre vtedajšie rakúske mince, d) originálne razby majú síce výraznejšie vyrazený averz, ale aj na reverze je buď orlica alebo korunovaný drak. Napodobenina z Pustého hradu nemá na reverze žiadny reliéf.

Zvyšné pliešky z „Koniarne“ sú iba nerazené mincové kotúčiky, na ktorých nie je badateľný žiadny reliéf. O tom, že tieto pliešky boli vyrobené ako mincové kotúčiky svedčí skutočnosť, že ich parametre (priemer okolo 11,0 mm, hmotnosť cca 0,216 g) sa v značnej miere približujú parametrom denárov Ladislava IV. z nálezu na Pustom hrade. To evokuje myšlienku, či poklad z Pustého hradu nie je dokladom pôsobenia miestnej mincovne, produkujúcej koncom 13. stor. a asi aj na začiatku 14. stor. napodobeniny málokvalitných platiel súdobých vládcov Uhorska a Rakúska. Mincové kotúčiky sú z evidentne akostne menej kvalitnej mincovej zmesi. Dva z nich majú hnedastú až červenavú farbu, obsahujú prevahu medi, asi aj zinok. Ostatné sú šedavé, s lokálnym ružovým nádychom. Podľa Hómana (1916), s. 635, 649 mali mať originálne denáre Ladislava IV., typ Huszár č. 378 približne 0,45 g a kvalitu striebra cca 760–800/1000. Mincové kotúčiky z nálezu majú len 0,11 g až 0,322 g, teda priemerne 0,216 g. Ich kvalitu odhadujem na 500–550/1000. Mincové kotúčiky sú pomerne zle vyrobené. V nejednom prípade majú drsný povrch miesto hladkého, dva kusy nesú stopu úderu pribojníkom, asi 6 ich je na kraji prasknutých, 3 kotúčiky majú okraj nahmutý na plochu kotúčika, takže by pri razbe vznikol problém s vyrazením perlovcového okraja mince. Viaceré kotúčiky majú vajcovitý až oválny tvar namiesto okrúhleho, 6 kotúčikov má jednu stranu zarovnanú, resp. vykrojenú podľa toho z ktorej časti plechu vykrojili pribojníkom kotúčik.

2. Pôvod mincí a kotúčikov zistených v poklade z Pustého hradu a ich spojitost' s existenciou nelegálnej mincovne na tomto hrade

Objavené mincové kotúčiky, ako aj denáre Ladislava IV. z pokladu, taktiež nerazené kotúčiky objavené počas výskumných prác v r. 1992 (2 ks), 1995 (3 ks), 1996 (1 ks) sú si navzájom svojim materiálovým zložením a spôsobom výroby značne podobné. Preto sa domnievam, že na Pustom hrade pôsobila minimálne od čias vlády Ladislava IV. mincovňa, v ktorej sa vyrábali falošné denáre tohto panovníka. Ako to potvrdzujú denáre Ladislava IV. objavené v poklade z r. 1998 nedosahovali ani polovičné metrologické parametre originálnych denárov, preto považujem túto dielňu za nelegálnu výrobu falošných denárov Ladislava IV., typ Huszár č. 378. Výskum v r. 1992 priniesol nález hybridného denáru Ladislava IV. skombinovaného z obrazov denárov typu Huszár č. 371 a 378, takže je nutné

uvažovať o tom, že na Pustom hrade sa vyrábali aj takéto druhy mincí. Pretože Huszárov katalóg dosiaľ nezaznamenal nález hybridných denárov s obrazmi mincí č. 371 a 378 je viac než isté, že vyrábané hybridné razby obiehali iba v úzkom okolí Pustého hradu.

Dlhoročný výskum na Pustom hrade však priniesol aj pomerne veľké množstvo tzv. uhorských napodobenín viedenských fenigov rakúskych vládcov z prelomu 13. a 14. stor. V r. 1995 sa našli dve napodobeniny fenigov s nejasnými motívami a jedna napodobenina fenigu Přemysla Ottakara II., typ Koch (1994) B 180. V r. 1996 sa získali: napodobenina fenigu Přemysla Ottakara II., typ Koch (1994) B 163, B 165, B 166 (po 1 ks) a jedna napodobenina fenigu Albrechta I. (1282–1298), typ Koch (1994) B 197. Všetky tieto napodobeniny fenigov majú príbuzné parametre, ich kov je nekvalitný. Domnievam sa, že aj tieto mince majú pôvod v mincovej dielni na Pustom hrade.

Počas výskumu v r. 1997 sa našla aj ďalšia prekvapujúca minca – uhorský denár Ondreja III., typ Huszár č. 429. V podstate je totožný s denármi zobrazenými v katalógu L. Huszára, ale má príliš malý priemer – 8 mm, nízku hmotnosť – iba 0,292 g a čo je najdôležitejšie, chýba na ňom meno panovníka. Podľa môjho názoru táto minca je kľúčovou razbou, ktorá je schopná vymedziť čas pôsobenia falšovateľov na Pustom hrade. Prečo bolo pri výrobe denáru vypustené meno panovníka? Mohlo sa to stať z troch dôvodov: a) bol to omyl výrobcu razidla (v dôsledku jeho neznalosti abecedy), b) denár bol síce vyrobený v časoch Ondreja III., ale z neznámych príčin nebolo do razidla vbité meno tohto kráľa, c) denár bol vyrazený po smrti Ondreja III. (14. januára 1301), ale ešte pred začatím 2. vlády Karola Róberta z Anjou. Domnievam sa, že najreálnejší je tretí dôvod. V r. 1300–1307 v Uhorsku nastala zlá politická situácia. V rôznych častiach Uhorska vládli viacerí oligarchovia – páni z Kőszegu, Ladislav Bán, Borša Holý, Juraj Šubič, Matúš Čák Trenčiansky, Abovci. Prvá vláda Karola Róberta ako kráľa Uhorska bola iba krátkodobá (2. polovica r. 1300 až do mája r. 1301, kedy ju vyhlásili za neplatnú). V r. 1301 presadil Matúš Čák Trenčiansky spolu s Abovcami korunováciu syna českého kráľa Václava II. za Václava III. (Ladislava V.). Ten sa ale vzdal nárokov na uhorský trón už v r. 1305. Po ňom krátkodobo vládol v Uhorsku i Otto bavorský (1305–1307). Len v r. 1301–1307 mohlo dôjsť k situácii, že neznámy falšovateľ vyrobil na Pustom hrade razidlo, kde umiestnil námet z denárov Ondreja III., ale pretože Ondrej III. bol už mŕtvy, tak do razidla nevbil jeho meno. Meno nového kráľa nechcel na mincu uviesť, lebo v danej dobe vládli súčasne Karol Róbert z Anjou, Václav III. a taktiež domáci oligarchovia. Po 2. korunovácii Karola Róberta 10. októbra 1307 by sa už muselo uviesť meno kráľa Karola. Teda denár zo Zvolena musel byť vyrobený pred týmto dátumom. Je viac než isté, že výrobca razidla bol na strane protivníkov kráľa Karola. Falšovateľ na výrobe falošných denárov Ondreja III. dobre zarobil. Originálne denáre typu Huszár č. 429 majú podľa analýz Hómana (1916, s. 648, č. 379) akosť striebra 900/1000, naproti tomu falošný denár z Pustého hradu, vyrazený na medenom, hrubo postriebrenom mincovom kotúčiku má akosť cca 100–150/1000.

Z vyššie uvedených dôvodov je možné činnosť nelegálnej mincovne na Pustom hrade ohraničiť koncom vlády Ladislava IV. až začiatkom 2. vlády kráľa Karola Róberta z Anjou, teda približne do 80. r. 13. stor. až po r. 1307.

3. Sociálne postavenie pôvodného majiteľa mincí z pokladu

Zdalo by sa, že mincová dielňa produkujúca falošné denáre Ladislava IV. a Ondreja III., taktiež falošné fenigy Přemysla Ottakara II. a Albrechta I. musela byť ukrytá niekde v ústraní, v tmavom kúte hradného nádvoría a pod. No nálezy uvedených mincí poukazujú na úplne inú situáciu. Tieto falzá sa našli v celom areáli Pustého hradu a to od vstupnej brány až po Dončov hrad. Kotúčik objavený v r. 1992 pochádza z interiéru vstupnej veže. Falzum hybridného denáru Ladislava IV. a ďalší kotúčik sa našli pri hradbách. Minimálne 4 kotúčiky sa v r. 1995 našli v obytnej veži č. II, tu sa získala aj napodobenina fenigu Přemysla Ottakara II. Iné napodobeniny fenigov boli v r. 1996 zistené v priestore bašty vonkajšieho opevnenia, na centrálnom nádvorí, v hornej cisterne. Falošný denár Ondreja III.

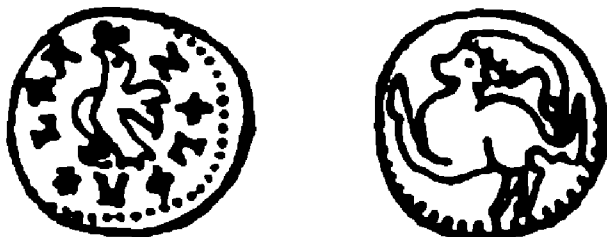
sa v tomže roku získal z predbránia Dončovho hradu. Poklad mincí a kotúčikov je ako sa už uviedlo z „Koniarne“, tesne susediacej s hradným palácom Dončovho hradu.

Zo všeobecných dejín je známe, že v 12.–13. stor. získal hrad funkciu komitátneho hradu, kde sa vytvorilo centrum vojenskej, politickej a hospodárskej správy širokého, vyše 8 000 km² rozľahlého priestoru (to sa neskôr výrazne zmenšovalo, lebo sa z neho odštepila Orava, Liptov, Turiec a severná časť Tekova). Ako významné správne centrum pokračoval v svojej činnosti minimálne do roku 1451, kedy veľkú časť hradných objektov Pustého hradu nazývaného aj Starý Zvolen zničil veľký požiar.

Existencia mincovne na falošné mince časovo spadá do obdobia správy Pustého hradu viacerými županmi Zvolenskej stolice. Nie je vylúčené, že hlavne po smrti posledného Arpádovca v r. 1301 v dôsledku destabilizácie pomerov došlo k situácii, že miestni župani podporovali výrobu nekvalitných mincí. Mohlo to byť napr. v snahe uviesť do obehu aspoň aké také denáre a napodobeniny fenigov, aby sa nezrútil miestny trh, resp. aby sa pri obchodovaní prestali využívať nerazené drahé kovy. Ako je známe, v dôsledku nedôvery obchodníkov k nekvalitným minciam posledných Arpádovcov sa začali pri obchodných transakciách používať náhradné platidlá – hrivny drahých kovov a ich časti, tiež tyče, pliešky. Už v známom krupinskom náleze z polohy „Na pijaviciach“, datovanom podľa najnovších analýz do 20.–30. rokov 13. stor. sa vo veľkej miere našli odrezané štvorcové kúsky strieborného plechu. Takže minimálne od 1. tretiny 13. stor. sa v tejto oblasti využívali na platby mince a doplnkové platidlá. Už sa uviedlo, že aj na Pustom hrade sa objavilo pomerne veľa mincových kotúčikov. Je možné, že minciari na hrade ani nemali nejakú výraznejšiu snahu vyrábať mince, keď mohli do obehu uviesť aj čisté kotúčiky, preto sa ich aj v poklade z r. 1998 našlo tak veľké množstvo.

Nie je vylúčené, že mincovňa na Pustom hrade mala však aj politické pozadie. Hlavne počas držby hradu magistrom Demeterom v rokoch 1297–1306. Župan Demeter bol jedným z predkov šľachtického rodu Balašovcov z Balassagyarmathu a Modrého Kameňa. V roku 1298 z poverenia kráľa Ondreja III. bojoval na čele 300-členného jazdeckého oddielu zloženého z bojovníkov Bratislavskej a Zvolenskej stolice a stredoslovenských banských miest na strane štajerského vojvodu Albrechta proti nemeckému kráľovi Nasavskému v bitke pri Gollheime. Po smrti Ondreja III. (1301) Balašovci, Demeter a Donč v rozháraných pomeroch podporovali kandidatúru českého kráľoviča Václava na uhorský trón. Tento ich postoj bol príčinou vojenského zásahu Karola Róberta, ktorý roku 1306 dobyl všetky hrady spravované Balašovcami, teda aj Zvolenský hrad. Je zaujímavé, že ešte v tom istom roku Demeter dostáva do správy hrad Šariš s hodnosťou župana. Zvolenský hrad ponecháva svojmu synovcovi Dončovi (Zolnay 1937).

Obdobie končiaceho 13. a začínajúceho 14. storočia v Uhorsku môžeme charakterizovať ako obdobie politického chaosu a nastupujúcej anarchie, keď je riešenie politických a hospodárskych problémov odkázané až na presadenie kráľovskej moci otvorenou vojenskou formou. Dlhodobá politická nestabilita odzrkadľujúca sa v hospodárskom úpadku krajiny s neobmedzenou mocou oligarchov, bola živnou pôdou pri falšovaní listín, no najmä peňazí. Už počas vlády Ondreja III. v roku 1298 bol prijatý zákon o postihu falšovateľov formou straty majetku (Fejér 1829). Zákon v nasledujúcom storočí týchto odvážlivcov do-

Obr. 4. Zvolen – Pustý hrad. Denár Ladislava IV. (1272-1290) z pokladu falošných mincí a kotúčikov z „Koniarne“. Repro Ján Hunka, Archeologický ústav SAV, Nitra.

konca stíhal až pod trestom smrti. Napriek tomu, že platili najprísnejšie sankcie, v skutočnosti zostávalo všetko iba na papieri. Panovníkovi bolo zaťažko realizovať rozsudky, keď sa tejto činnosti ujímali najmocnejší magnáti, o priazeň ktorých kráľ musel stále usilovať.

Činnosť mincovne – falzifikátorských dielni na Zvolenskom hrade lokalizujeme do prízemnej časti obytnej veže II. (sektor D-8) a obrannej bašty (sektor E-11). Stratigrafia kultúrnych vrstiev s nálezmi falošných mincí veľmi presvedčivo datuje túto podvratnú činnosť do záveru 13. stor., do obdobia, ktoré je späté s menom župana Demetera Balašu.

O tzv. minciarskych dielňach, v ktorých bol zistený rôznorodý surovinový materiál, polotovary z kosti, parohoviny, kovu a tiež i finálne výrobky, sa dá s určitosťou predpokladať, že sa v nich spracovávali drobné predmety bežnej potreby ako jednoduchý šperk z bronzu, striebra alebo parohoviny. Stredoveký minciar (v našom prípade falzifikátor) pracoval teda v bežnej univerzálnej dielni, v ktorej sa vyrábali predmety osobnej šatovej výzdoby – nášivky, pracky, spony ako i špecifické kovania zbroja. V oboch interiéroch uvedených objektov boli okrem falošných mincí a mincových kotúčikov zistené i minciarske váhy. V prípade dielne umiestnenej v prízemí obytnej veže II. boli odkryté i tégliky so zvyškami bronzoviny na ich stenách a pomerne početne bola zastúpená i troska.

S nástupom magistra Donča vo Zvolene predpokladáme, že činnosť falzifikátorskej dielne bola ukončená. Osobnosť magistra Donča s Demeterom (okrem rodovej príbuznosti) nemá žiadnu paralelu. Magister Donč, ako vzdelanec, diplomat a politik, ktorého osobnosť žiarila na dvore panovníka najmä po roku 1312, nemusel sa znižovať k pokútnemu falšovaniu mincí pre svoj osobný prospech, pretože do roku 1345 spravoval takmer tretinu horného Uhorska. Bol fundátorom niekoľkých desiatok kostolov, troch novovybudovaných hradov v rámci Zvolenskej veľžupy a najväčším donátorom kláštora v Slovenskej Ľupči. Tiež sám ako skúsený diplomat a stratég nemohol si už nerozvážnosťou (po bitke pri Rozhanovciach) naštrbiť blízky, až osobný vzťah ku kráľovi Karolovi Róbertovi (Kristó 1973).

Veľký podiel falošných mincí z konca 13. stor. daný do obehu na Zvolenskom hrade dokazuje, že falzifikátorská dielňa sa nachádzala práve na tomto župnom hrade. V budúcnosti bude veľmi zaujímavé výskumom sledovať tento fenomén z hľadiska ďalšieho vývoja hradu.

Tab. 1. Poklad mincí a kotúčikov z Pustého hradu nad Zvolenom

Tab. 1. Münzen aus dem schatz in „Pustý hrad“ bei Zvolen

Uhorský denár	Určenie:	Priemer v mm	Hmotnosť v g
1. Ondrej II.	Huszár č. 250	14,00	0,520
2. Ladislav IV.	Huszár č. 378	11,02	0,223
3. Ladislav IV.	č. 378	11,02	0,170
4. Ladislav IV.	č. 378	11,00	0,168
5. Ladislav IV.	č. 378	11,00	0,258
6. Ladislav IV.	č. 378	11,08	0,219
7. Ladislav IV.	č. 378	11,00	0,141
8. Ladislav IV.	č. 378	11,08	0,185
9. Ladislav IV.	č. 378	11,00	0,117
10. Ladislav IV.	č. 378	11,01	0,191
11. Ladislav IV.	č. 378	11,00	0,299
12. Ladislav IV.	č. 378	11,02	0,185
13. Ladislav IV.	č. 378	11,02	0,296
14. Ladislav IV.	č. 378	11,09	0,188
15. Ladislav IV.	č. 378	10,00	0,231
16. Ladislav IV.	č. 378	12,00	0,307

Legenda k tab. 1. Mince z pokladu na Pustom hrade nad Zvolenom. Č. 1 – z polohy „Rampa“, č. 2–14 – z objektu „Koniarne“, č. 15 – nájdená pri „Hradbe veľkého opevnenia“, č. 16 – je zo „Schodiskového priestoru Dončovho hradu“.

Literatúra

- FEJÉR, G., 1829: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Budapest.
- HANULIAK, V., 1999: Doklady hmotnej kultúry Starého Zvolena (Pustého hradu) od 12. do 17. storočia. *Archaeologia historica* 24/99. Brno, s. 351–361.
- HÓMAN, B., 1916: Magyar pénzlörténet 1000–1325. Budapest.
- HUSZÁR, L., 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute. München.
- KOCH, B., 1983: Der Wiener Pfennig. Ein Kapitel aus der Periode der regionalen Pfennigmünze. *Numismatische Zeitschrift* 97. Wien.
- KOCH, B., 1994: *Corpus Nummorum Austriacorum*. I. Mittelalter. Wien.
- KRISTÓ, G., 1973: Magister Donč a Matúš Čák Trenčiansky. *Historické štúdie* XVIII. Bratislava, s. 235–245.
- ZOLNAY, L., 1937: Douch mester és Balassák ösei. *Turul* 1937, s. 22–24, 31–36.

Zusammenfassung

Der Münzenschatz aus „Pustý hrad“ (dt. „Wüste Burg“) bei Zvolen

Die archäologische Forschung in „Pustý hrad“ bei Zvolen gehört in der Gegenwart zu den vorderen Forschungen in der Slowakei, was Größe, Bedeutung, Rettung und Präsentation eines Kulturdenkmals betrifft. Bei der Aufdeckung der einzelnen Objekte wurden zahlreiche Funde gewonnen, die den Alltag in der mittelalterlichen Burg sowie den Kriegsstreß dokumentieren. Obwohl die in den Jahren 1993–1998 entdeckten Münzen zahlenmäßig den kleinsten Teil der Funde darstellen, bilden sie in gewisser Weise eine außergewöhnliche selbständige Kollektion. Die größte Anzahl Münzen (bis 71) wurden im J. 1998 im Einraumzimmer („Pferdestall“ genannt) entdeckt, das zur Außenbefestigung zugebaut wurde (Abb. 3). Deshalb kann man diesen Fund als Schatz charakterisieren. Ursprünglich waren sie wahrscheinlich in Leinwand oder Leder eingepackt, diese Hülle ist jedoch nicht erhalten. Auf 16 Münzen finden wir Motive der Denare des ungarischen Königs Ladislav IV. (1272–1290) Typ Huszár Nr. 378 (Abb. 4). Weiter handelt es sich um die nicht geprägten Münzenscheiben, Rohlinge für die Münzenerzeugung. Außer den Münzen wurden im Zimmer folgende Funde entdeckt: in der Tiefe von 55 bis 98 cm Pferdegerippenreste, Hufeisen, Spornen, Steigbügel, Messer, Pfeilspitzen, Keramik aus dem Horizont des 15. Jhs. Unter den angeführten Gegenständen befand sich eine sterile Schicht und darunter die zum Ende des 13. Jhs. datierte Schicht mit den Münzen.

Die Gegenstände aus dem Schatz haben folgende Eigenschaften: 1, Denare des Ladislav IV., Typ Huszár Nr. 378 haben den Durchmesser 11,0 mm bis 11,09 mm, Gewicht 0,117 g bis 0,299 g. Die Qualität der Prägung ist nicht gut, sichtbar sind nur kleine Teile der Verzierung. Die Münzen sind braungrau bis grau, den die Silberqualität ist ca. 50–60 % Silber. 2, die nicht geprägten Blechstücke wurden als Münzenscheiben hergestellt. Davon zeugen ihre Parameter (Durchmesser ca. 11,0 mm, Durchschnittsgewicht 0,216 g), die sich den Parametern der Denare des Ladislav IV. beträchtlich nähern. Sie sind aus dem versilberten Kupferblech erzeugt. Die Originaldenare des Ladislav IV. Typ Huszár Nr. 378 sollten ca. 0,45 g und Silberqualität ca. 760–800/1000 haben. Das Gewicht der Münzenscheiben beträgt nur 0,11 g bis 0,322 g. Ihre Qualität ist ca. 500–550/1000. Sie sind schlecht geschmiedet – sie haben rauhe und nicht glatte Oberfläche, 6 von ihnen haben Brüche an den Rändern, sie sind ei- oder ovalförmig und nicht rund, 6 Scheiben haben den Rand zum Teil gerade resp. ausgeschnitten je nachdem, aus welchem Teil des Blechs sie mit dem Durchschlag ausgeschnitten wurden. Die Münzen sowie Scheiben beweisen die Tatsache, daß in „Pustý hrad“ gegen Ende des 13. Jhs. eine Werkstatt wirkte, die die falschen Münzen erzeugte.

Der Umfang der Prägung in der Burgprägwerkstatt deuten auch die weiteren numismatischen Funde aus dem J. 1992, 1995–1996, 1998 an. Es handelt sich namentlich um 8 nicht geprägten Münzenscheiben, die auf die gleiche Weise bearbeitet sind, wie die Scheiben aus dem Schatz. Außer ihnen wurden in den angeführten Jahren mehrere Nachbildungen der ungarischen, böhmischen und österreichischen Münzen aus dem Ende des 13. und Anfang des 14. Jhs. gefunden: 1, Denar des Ladislav IV. mit Bildern der Denare dieses Herrschers (Typen Huszár Nr. 371 und 378). 2, Denar des Ondrej III. (Typ Huszár Nr. 429) aber ohne Namen des Herrschers, er wurde also ca. 1301–1307 geprägt. 3, sieben ungarische Nachbildungen der Wiener Pfennige des Ottokar II. von Böhmen und Albrecht I. (Typen Koch 1994, Nr. B 163, B 165, B 166, B 178, B 180, B 197). Die angeführten Münzen stellen sicherlich die Erzeugnisse der falschen Geldprägestätte in „Pustý hrad“ dar. Zeitgemäß können wir die Tätigkeit dieser Werkstatt mit dem Ende der Regierung des Ladislav IV. und dem Anfang der 2. Regierung des Königs Karl Robert von Anjou begrenzen, also ungefähr in die 80-er Jahre des 13. Jhs. bis das J. 1306. Eine einzige Originalmünze, die in den Jahren 1992–1998 im Burgareal gefunden wurde, ist der ungarische Denar des Ondrej II. (Typ Huszár Nr. 250).

Man könnte voraussetzen, daß eine Geldprägestätte, die falsche Denare des Ladislav IV., Ondrej III. und falsche Pfennige des Ottokar II. und Albrecht I. produzierte, irgendwo in Verborgenheit arbeiten sollte, aber die Funde beweisen eine ganz andere Situation. Die falschen Münzen wurden im ganzen Areal von

„Pustý hrad“ und zwar vom Eingangstor bis zur Burg Dončov gefunden. Die falschen Prägwerkstätten kann man ins Erdgeschoß des Wohnturms II. und der Befestigungsmauer lokalisieren. Hier wurden verschiedenes Rohstoffmaterial, Halbprodukte aus Knochen, Geweih, Metall und auch fertige Erzeugnisse festgestellt. Der mittelalterliche Falsifikator arbeitete also in der gewöhnlichen universalen Werkstätte, in der die üblichen Ziergegenstände hergestellt wurden – Verzierungen zum Annähen, Schnallen, Spangen, spezifische Rüstzeugbeschläge. In beiden Lagen wurden auch Balkenwaagen und im Ergeschoß des Wohnturms II auch Tiegelchen mit Bronzeresten und Schlacke gefunden.

Diese falsche Geldprägestätte arbeitete in „Pustý hrad“ während der Verwaltung mehrerer Gaugrafen des Zvolener Komitats. Es ist nicht ausgeschlossen, daß vor allem nach dem Tode des letzten Arpaden im J. 1301 das wirtschaftliche Leben unstabilisiert wurde, und infolge dessen die hiesigen Gaugrafen die Erzeugung von Münzen, wenn auch von niedrigerer Qualität, unterstützten, um den Zusammenbruch des hiesigen Markts zu verhindern und die Verwendung von nicht geprägten Edelmetallen im Geschäftsbetrieb zu hemmen. Die Geldprägestätte konnte auch einen politischen Hintergrund haben, vor allem als die Burg Demeter aus dem Geschlecht Balašovec in den Jahren 1297–1306 besaß. Nach dem Tode des Ondrej III. unterstützte dieses Geschlecht die Kandidatur des böhmischen Königssohns Wenzel für den ungarischen Thron. Erst mit dem Übergang des Geschlechts auf die Seite des ungarischen Königs Karl Robert endete auch die Tätigkeit der Burgprägwerkstatt.

Abbildungen:

1. Zvolen – „Pustý hrad“. Die entdeckten Teile der Architekturen der Gauburg in der oberen Lage.
2. Zvolen – „Pustý hrad“. Verteidigungsmauer der großen Befestigung (Sektor E-II), eine der vorausgesetzten Lokationen der falschen Gelsprägestätte.
3. Zvolen – „Pustý hrad“. Die entdeckte Architektur der Burg Dončov – Anblick vom Süden, im Vordergrund „Pferdestall“ (Sektor AX-4, AX-5), das häufigste Vorkommen von falschen Münzen.
4. Zvolen – „Pustý hrad“. Denar des Ladislav IV. (1272–1290) aus dem Schatz der falschen Münzen und Scheiben aus dem „Pferdestall“.

Legende zur Tabelle 1: Münzen aus dem Schatz in „Pustý hrad“ bei Zvolen. Nr. 1 – aus der Lage „Rampe“, Nr. 2–14 aus dem Objekt „Pferdestall“, Nr. 15 – gefunden an der „Befestigungsmauer der großen Befestigung“, Nr. 16 – aus dem „Treppenraum der Burg Dončov“.

